

Д. Н. КОЗАК, Л. О. ПРОТАС

Охоронні роботи в с. Боратин на Волині

Експедицією Інституту археології АН УРСР спільно з Волинським обласним товариством охорони пам'яток історії та культури проведено охоронні роботи на поселенні першої чверті I тисячоліття н. е. у с. Боратин Луцького р-ну Волинської обл. Поселення відкрите 1978 р. В. Г. Охріменком. Воно розташоване в 1 км на південний схід від села в уроч. Могилки і займає високий лівий берег р. Стир. Значна частина поселення зруйнована внаслідок осушення берегів річки. Його довжина 170—180, ширина збереженої частини 30—35 м.

Два розкопи загальною площею 936 м² закладено у північній частині поселення. Досліджено 6 жител, 2 господарські споруди та 14 господарських ям, що відносяться до першої чверті I тисячоліття н. е.*

Житло 2 — прямокутна у плані споруда, орієнтована кутами за сторонами світу. Стінки прямі, долівка рівна, добре утрамбована. Розмір житла 3,6×2,8, м, висота земляних стінок 0,15—0,2 м від рівня долівки. У підлозі знаходилося сім стовпових ям, розташованих по кутах споруди. Їх діаметр 0,3—0,35, глибина 0,11—0,24 м від рівня долівки. Посередині південно-західної стіни розміщені рештки глинобитної печі. Від неї збереглася частина череня, перекритого розвалом глиняної обмазки. Діаметр розвалу 1,2 м, товщина череня 2 см. На кусках глини відбилися сліди дерев'яних прутів, що дає підстави говорити про дерев'яний каркас стінок та куполу печі. У заповненні житла була ліпна кераміка та кістки тварин.

Житло 3 представлено прямокутною півземлянкою, орієнтованою стінами за сторонами світу. Стінки вертикальні, долівка рівна, утоптана. Розмір житла 3×3,5 м, висота земляних стінок 0,2—0,35 м від рівня долівки. У долівці виявлено сім ямок від стовпів, розташованих по кутах та вздовж стінок житла. Їх діаметр 0,3—0,35, глибина 0,13—0,22 м від рівня долівки. Посередині житла знаходилася підвальна яма округлої форми діаметром 1,2 м. Її глибина складає 0,35 м від рівня долівки. У заповненні житла виявлено уламки ліпного посуду та кістки тварин.

Житло 5 — прямокутна у плані півземлянка із заокругленими кутами. Стінки дещо звужені донизу, долівка рівна, утрамбована. Споруда орієнтована кутами за сторонами світу. Розмір житла 5,4×3,7, висота земляних стінок 0,3—0,4 м від рівня долівки. Вздовж південно-західної стінки розташований материковий виступ — прилавок шириною 0,5—0,6 і висотою 0,1—0,15 м від рівня долівки. Вздовж виступу розміщено 7 ямок від стовпів діаметром 0,1—0,2 і глибиною 0,12—0,18 м від рівня долівки. Стовпи, що були розташовані тут, підпирали, очевидно, дерев'яну обшивку прилавка. Велика кількість стовпових ямок знаходилася у долівці житла (рис. 1). Їх діаметр 0,2—0,4, глибина 0,15—0,2 м від рівня долівки. Стовпи, розташовані по кутах і вздовж стінок, були основою стін та даху, стовпи, розміщені посередині долівки, пов'язані з інтер'єром житла (стіл, лавки тощо). У заповненні виявлено велику кількість уламків ліпної кераміки, кістяну проколку, два залізних ножа, чорнолощене прясло та кістки тварин.

Житло 6 представлено прямокутною у плані спорудою, орієнтованою кутами за сторонами світу. Стінки прямі, кути заокруглені, долівка утрамбована, рівна. Розмір житла 3×4,3, висота земляних стінок 0,4—0,45 м від рівня долівки. Біля північно-західної коротшої стінки знаходилося материкове підвищення, яке служило сходиною для входу у житло. Вздовж протилежної стінки розташований материковий виступ-прилавок розміром 2,9×1 і висотою 0,26 м від рівня долівки. Посередині коротких стінок розміщалися ямки від стовпів діаметром 0,12—0,2 і глибиною 0,18—0,21 м від рівня долівки. У північному куті знаходилася підвальна яма округлої форми діаметром 1,1 і глибиною 0,25 м від рівня долівки. У заповненні знайдено ліпну кераміку та кілька уламків сіролощених гончарних мисок провінціально-римського типу.

Житло 7 — близько до округлої в плані споруда з вертикальними земляними стінками та рівним, добре утрамбованим дном. Її розмір 3×3,25, висота земляних стінок 0,3 м від рівня долівки. Посередині житла знаходилася підвальна яма «а». Вона має овальну форму, розміром 1×1,5, глибина 0,4 м від рівня долівки. Бі-

* Поселення двошарове; крім старожитностей пшеворсько-зарубинецької культури, тут знаходилося селище давньоруського часу (X ст.). Об'єкти, що відносяться до X ст., у статті не подаються.

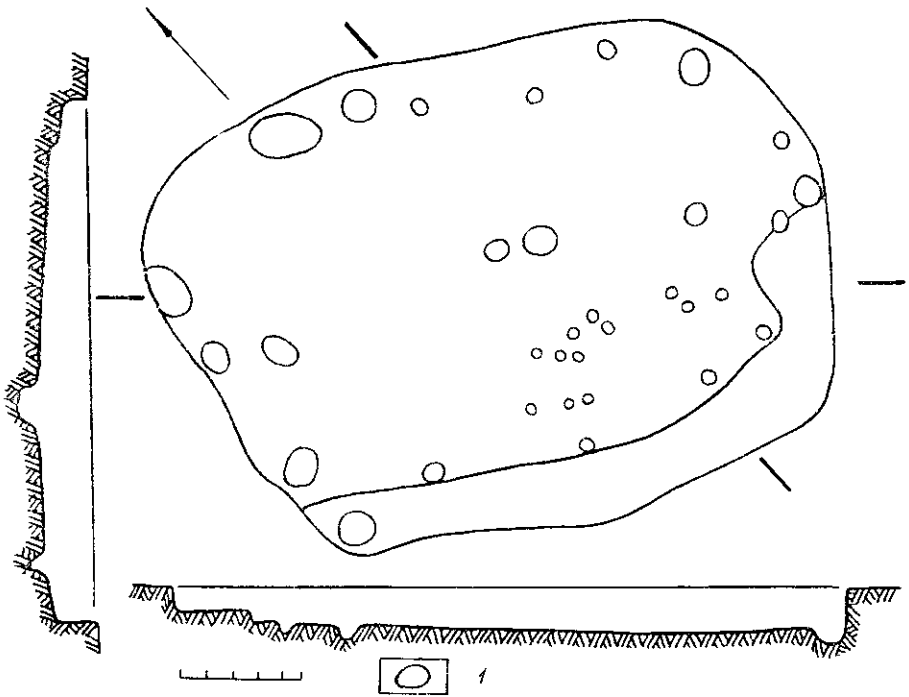

Рис. 1. План та розрізи житла 5.

ля західної стінки розташована підвальна яма «б». Вона теж овальної форми, розмір $1,1 \times 1,3$, глибина $0,3$ м від рівня долівки. Вдоль стінок споруди розташовано 4 ямки від стовпів діаметром $0,4-0,45$ і глибиною $0,15-0,18$ м від рівня долівки. У заповненні житла виявлено велику кількість уламків ліпної кераміки.

Житло 9 являє собою близьку до прямокутної у плані півземлянку, орієнтовану кутами за сторонами світу. Стінки прямі, долівка рівна, добре утрамбована. Розмір $3,4 \times 5$, висота земляних стінок $0,3$ м від рівня долівки. У північно-західній стінці на материковому підвищенні розміром $0,5 \times 1$ м розміщені залишки печі, побудованої з глиняних вальків. Глиняний черинь печі зберігся лише частково. Контурів печі не простежено. У долівці житла знаходилося 10 ямок від стовпів, розміщених уздовж стінок. Їх діаметр $0,2-0,3$, глибина $0,1-0,25$ м від рівня долівки. У південному куті розміщалися підвальна яма округлої форми, діаметр $1,5$, глибина $0,4$ м від рівня долівки. Поряд з нею знаходилася ще одна підвальна яма округлої форми діаметром $0,6$ і глибиною $0,38$ м від рівня долівки. У заповненні виявлено велику кількість уламків ліпного посуду.

Господарські споруди, відкриті на поселенні, овальної та округлої форми розміром $1,2-1,6 \times 2,8-3$ м і заглиблені в материк на $0,4-0,6$ м. Вдоль стінок знаходилися ямки від стовпів, у долівці розміщено одну-дві підвальні ями.

Господарські ями округлої або овальної форми діаметром $0,8-1,6$ м. Стінки вертикальні, деколи звужені донизу, дно плоске. Житлові споруди, відкриті у Боратині, близькі за формою та конструктивними особливостями до жител, відомих у пшеворській культурі на території Польщі¹.

При розкопках поселення зібрано велику кількість кераміки. Це уламки від ліпних горщиків, мисок, кухликів, круглих дисків-покришок. Поверхня черепків чорно-або сіролощена, згладжена, спеціально ошершавлена, рідше шорстка. Досить часто горщики мають комбіновану поверхню: під вінчиком вони залощені, тулуб спеціально ошершавлений. Кілька посудин орнаментовано врізними пролощеними лініями, канелюрами.

Основну кількість посуду складають горщики, які розділяються на кілька типів. Переважно більшість становлять посудини з короткими, ледь розхиленими вінцями та округлими високими плечиками (рис. 2, 1). Численні також горщики з розлогими довгими вінцями та високими округлими плечиками (рис. 1, 2, 4). До інших форм відносяться стрункі, високі посудини з розхиленими, добре вираженими вінцями та пологими плечиками (рис. 2, 3, 7), ширскогорлі невисокі посудини з загнутими всередину вінцями (рис. 2, 5) та округлободкі горщики з вертикальною горловиною (рис. 2, 6).

Миски представлені двома формами. Найбільш численними є глибокі посудини форми зрізаного конуса або з загнутими всередину вінцями (рис. 2, 8). Другий тип складають миски s-видного профілю. Перехід плечиків у бочки ребристий або заокруглений (рис. 2, 9, 10). Дві миски мають ввігнуті бочки (рис. 2, 11). Кілька скземплярів виділяються потовщеними, профільованими вінцями (рис. 2, 15).

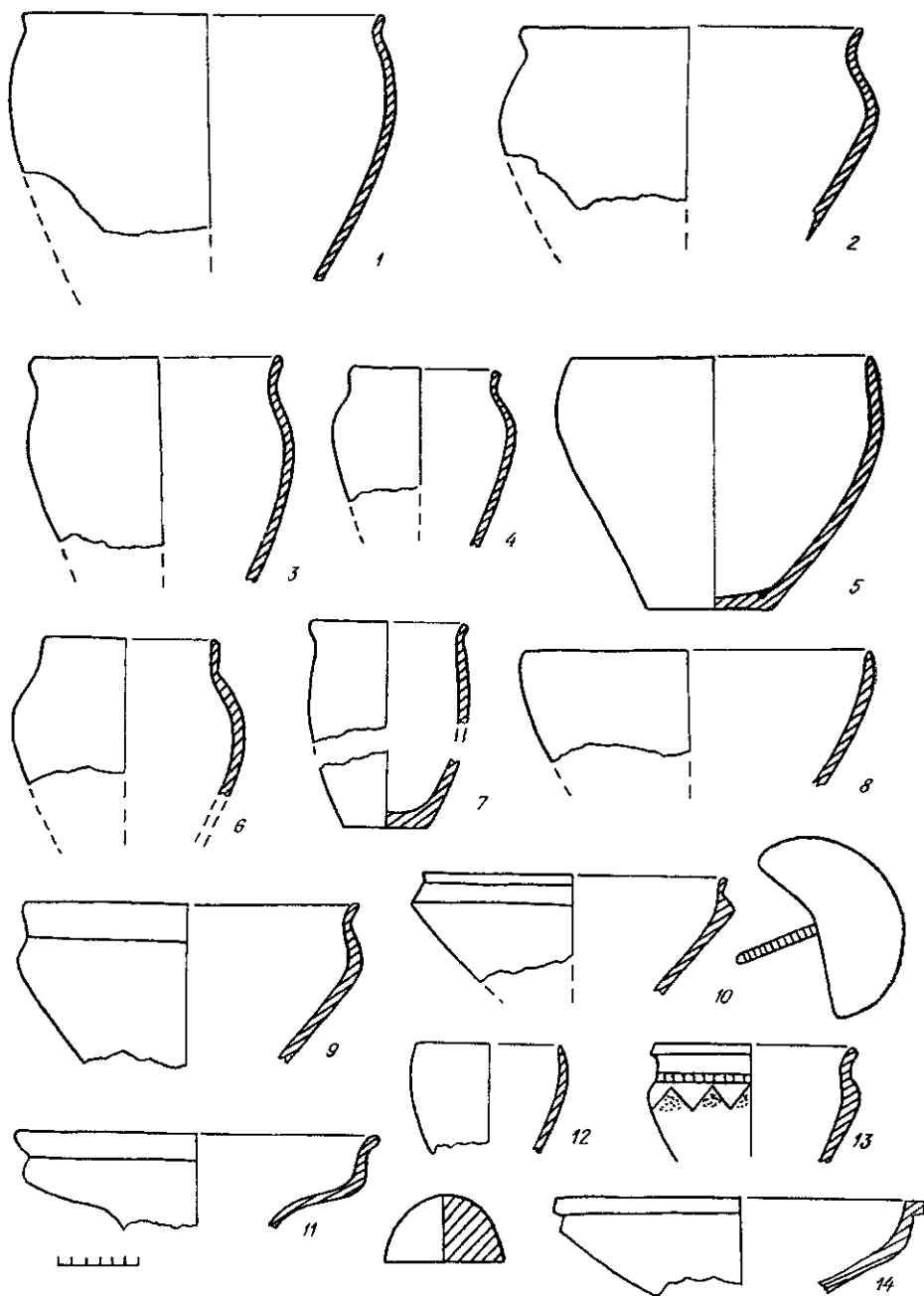

Рис. 2. Липна кераміка з поселення (1—14).

Більша частина горщиків, а також мисок мають аналогії в зарубинецькій культурі Прип'ятського Полісся та Подніпров'я². Ряд типів характерний для пшеворської культури³.

Кухлики в основному конічної форми (рис. 2, 12) і властиві для пшеворської кераміки. Невелику групу посуду складають округлі диски діаметром 16—22 см (рис. 2, 13), а також друшляки конічної форми.

Серед липної кераміки виділяються кілька фрагментів від чорнолощених ваз. Одна з них прикрашена під вінчиком горизонтальними різними лініями, під якими розміщені трикутники, заповнені ямками (рис. 2, 14). На бочках другої посудини знаходилися канелюри. Форма і орнамент цих посудин мають аналогії в кераміці вельбарської культури⁴.

Глиняні вироби представлені також пряслами біконічної форми. Вони мають пролощену поверхню темно-сірого або чорного кольорів. Одне прясло прикрашене чотирма рядами дрібних насічок.

В культурному шарі та об'єктах поселення часто траплялися так звані хлібці (рис. 2, 16). Вони мають плоску основу та півокруглу верхню частину. Діаметр виробів 16—25, висота 8—10 см. Призначення цих предметів наясне. Існує думка, що вони використовувалися в ритуальних цілях.

До кістяних виробів належать дві проколки, виготовлені з кінчиків рогу кози. Робоча частина сильно згладжена, гостра. Довжина проколк 8—10, діаметр 1—1,5 см. Залізни предмети представлені двома ножами, шилом, голкою.

На поселенні не знайдено датуючого матеріалу. Аналіз керамічного комплексу показує, що всі посудини мають аналогії в зарубинецькій та пшеворській культурах ранньоримського часу. На початковий етап існування поселення вказують кілька фрагментів ліпних мисок і горщиків з потовщеними профільованими вінцями. Кераміка з таким способом формування вінців характерна для пшеворської культури пізньолатенського часу і зустрічається в ній ще в другій половині I ст. н. е. До того ж часу належать миски з ввігнутими бочками. Лише в I—II ст. н. е. в Подністров'ї та на Волині широкого застосування набувають диски-покришки. Кінцеву фазу існування поселення визначає керамічний комплекс житла 6, де поряд з ліпною керамікою виявлено кілька уламків від гончарних мисок провінціально-римського типу. Така кераміка появляється у невеликій кількості на поселеннях Верхнього Подністров'я з третьої чверті II ст. н. е.³ Очевидно, до цього часу належать також фрагменти ліпної кераміки вельбарської культури, виявлені на поселенні. Отже, рамки існування поселення слід обмежити другою половиною I—II ст. н. е.

Поселення в Боратині — перша, широко досліджена пам'ятка ранньоримського часу на Волині. Матеріали, виявлені при розкопках цього поселення, свідчать, що тут в I—II ст. н. е., як і в Подністров'ї, проходив процес активної взаємодії пшеворських та зарубинецьких племен. У кінці II ст. на Волині він був ускладнений вторгненням племен вельбарської культури. Очевидно, в результаті змішання культури місцевих і прийшлих племен під дією провінціально-римської культури тут сформувалася у III ст. н. е. локальна група пам'яток пізньоримського часу, відома в літературі під назвою волинської групи черняхівської культури.

¹ *Dąbrowski K. Osadnictwo z okresów późnolateńskiego i rzymskiego na st. 1 w Piwonicach pow. Kalisz. — Materiały starożytne, 1958, t. 4, s. 7—52.*

² *Максимов Е. В. Среднее Поднепровье на рубеже нашей эры. — Киев, 1972, табл. XIV, 10; XX 6; XXI, 1, 2, 4; XXVII, 3; XXXI; Коспарова К. В. Могильник и поселение у дер. Отвержичи. — МИА, 1969, 160, рис. 10, 9; 19, 8.*

³ *Kostrzewski B. Smentarzysko z okresów późnolateńskiego i rzymskiego w Domaradzicach pow. Rawicz. — Fontes archaeol. posnan., 1954, t. 4, rys. 146, 1; Dąbrowski K. Osadnictwo., tabl. IV, 20, X, 4.*

⁴ *Кухаренко Ю. В. Могильник Брест—Тришин. — М., 1980, табл. X, 19 а, XVI, 45 ж.*

⁵ *Козак Д. Н. Поселение в Пасаках-Зубрецьких на Верхнем Поднепровье. — В кн.: Археологические исследования на Украине в 1978—1979 гг.: Тез. докл. конф. Днепропетровск, 1980, с. 131.*